

vagy úgy, de mindenesetre a megírt feltétel alatt. Mindnyájan csókolunk mindnyájotokat

szerető születek

15.

Budapest aug 7. 1877

Kedves leányom!

Aranykáék nem előfizettek a Pesti naplóra. A kiadó hivatalban utánajártam, s ma előfizettem august. sept és october hóra — itt küldöm a nyugtát. Aranykáék Tátra-Füreden vannak vagy eddig nem tudom hol. Ferike még nem írt semmi bizonyost, hol lesz szerződve. Jöskáék³

³ Szigligeti József 1877. január 10-én kötött házasságot Pálmay Ilkával.

itt vannak — Kecskemétre mennek Németi Györgyhoz a télire. Kétliék jól vannak tán építnek a hó végén — mi mind jól vagyunk, s nagyon örülünk a kis Andor jó voltán és szeretetre méltóságos tudományán. Mindhármatokat ezerszer csókolunk

szerető apád

16.

Budapest nov. 28. 1877.

Kedves gyermekeim!

Már tudva van előttem, hogy Ferike férjhez megy az ő Mudrony Somájához. Az esküvő dec. 10-én lesz estve 6 órakor. Nem merjük ugyan reményleni, hogy ti is eljöhettek az esküvőre; de ha a körülmények engedik, s legkedvesebb meglepetés volna mindnyájunkra nézve, s nagyban fokozná a remélt örömöket, ha ti is itt volnátok — ha bár részben is. A kis Andor mit csinál? utolsó levelében Jolán nem emlékezett meg róla. Mi mind egészségesek vagyunk; a Ferike tegnap előtt érkezett meg jó egészségben. — Mindhármatokat ezerszer csókolunk szerető apátok

Szigligeti.

Közli: SOLT ANDOR.

AZ ELSŐ DRAMATURG-KÉRDÉS A NEMZETI SZÍNHÁZBAN.

Dramabíráló-bizottság Nemzeti Színházunknál az első időtől e század elejéig mindig volt. A nagy Paulay-éra alatt épen úgy, mint a sokat ócsárolt gróf Festetics Leo idejében s mint ahogy akkor nem volt nyűg az igazgatónak, úgy nem segített az utóbbin sem.

Források alapján annyit tudunk, hogy a színház első esztendeiben a megyei választmány volt egyszersmind a bírálóbizottság is abban a formában, hogy két tagját megbízta, hogy elolvassván a darabot mondjon véleményt, alkalmas-e az előadásra, vagy sem. Ez volt a rendszer a megelőző *Budai Színjátszó Társaságnál* és ezt vette át a megnyílt *Pesti Magyar Színház* is s e szerint juttatta rivalda elé a szindarabokat.

A megyei színházi Választmányi Bizottság jegyzőkönyveiben számos helyen van erre példa, de tekintve, hogy e jegyzőkönyvek egy része — úgy látszik — elkallódott, rendszeresen fel nem dolgozhatók¹, de egyelőre elegendő lesz a vármegyei levéltár anyagából a következőket ismertetni:

Az 1838. évi július 18.-án tartott ülésben

jelentés tétetett aziránt, hogy Beöthy Zsigmond Ifju a' választmány által leendő átolvasás végett az általa készített „Ludas Matyi” című bohózatot s „Csáb” című szomorujátékot bemutatta. Mely daraboknak átolvasására, s irántok teendő véleményadásra Nyáry Pál, választottsági tag, s Balla Endre választottsági jegyző küldettek ki.

Az ugyancsak ez évi október 10.-én tartott ülés jegyzőkönyvében olvassuk:

„Fekete és fehér”² c. szomorujáték teljes színi hatást ígér
a' közelebbi repertoirba tétetni rendeltetik.

A darab a Komlóssy-féle 1847-ből származó Nemzeti Színházi Könyvtár-katalógus szerint 527. szám alatt őriztetett.

„Csáb” — „Ludas Matyi” (Beöthy Zsigmondtól) kevés színhatást eszközölhetnek, —

reményleni nem lehetvén, hogy a' színpadon magukat fenntarthassák, visszaadatni rendeltettek.

Szeptemberben is volt ülés —18-án — s ekkor:

Bemutattatott eljárás végett Eliás Istvánnak „Czecczilia” című szomorujátéka.

Szokott olvasás s vélemény adás végett a' Választmányi Tagoknak kiadatni rendeltetett.

Az előbb már említett október 10-iki ülésen szóba került ez a tragédia is — így:

Bemutattatott ez alkalommal az e' részbeni bírálatra megbízott tagok által „Czecczilia vagy a Tatárok Vác alatt” című szomorujáték azon véleménnyel, hogy az kevés színihatást ígervén, nem reménylhető, hogy a' jobb Darabok közt fenn tarthassa magát.

A' jelentés tudomásul vétetvén, a' Darab a' magát jelentendő szerzőnek vissza adatni rendeltetett.

¹ A jegyzőkönyvek egy nagy részét sok hézaggal bár, feldolgoztam. Munkám kiadásra vár.

² Kúthy Lajos *Fehér és fekete* című szomorujátéka a cenzúra akadémossága miatt csak 1839. február 19-én került először színre s azt mindössze háromszor játszották. Megjelent Nagy Ignác Színműtárában I. k. 3. sz.

Az 1838. évi jegyzőkönyvek nem őrzik azoknak a névsorát¹, akik akkor a Választottság tagjai voltak; így azt sem tudjuk ki volt az a gróf Pongrácz², akiről az 1838. évi november 12.-én tartott ülésről szóló jegyzőkönyv a következőket mondja:

Jelentés tétetett az iránt, hogy Szini Biráló Gróf Pongrácz ő Méltósága havonként csak egy darabot szokott bírálni. Az ez iránti szükséges lépések megtétele elhalasztatott azon időre, midőn Gróf Ráday Gedeon ő Nagysága a tisztelt Gróffal e' tárgyban leendő értekezés után jelentést teend; — a' bírálóval netalán leendő öszveütközéseknek minél inkább lehető ki kerülése tekintetéből előre meg határozatván: hogy a' ki a' színészek vagy színésznők közül a' leginkább paródiákban divatozó szokás szerint extemporizálni vagy alkalmi mondásokat és énekeket mondani akarnak, azokat előlegesen az Igazgatónak, ennek távollétében pedig a' Választmány akár melyik Tagjának mutassák be.

A jegyzőkönyv gróf Pongráczra vonatkozó részét hamarosan megoldotta gróf Ráday Gedeon. A Választmány két nap mulva (nov. 14) újabb ülést tartott s annak másodelnöke Ráday gróf már jelentette ekkor, hogy „Pongrácz gróf színibíró (így!) ötöt biztosítá az iránt, hogy egy hónapban több darabot is bírálанд”.

Az 1839. évi Választottság tagjainak névsorát ismerjük. Ez szerint a drámapírálásban részt vettek: mint elnök: Földváry Gábor alispán, alelnök: gróf Ráday, jegyző Balla Endre megyei főügyész, tagokul pedig: Ilkey Sándor vm. főjegyző, Kovács Zsigmond, Nyáry Pál, a későbbi nagynevű alispán, Patay József, Rosti Albert, ez utóbbi különösen az operák iránt érdeklődött és Szentkirályi Móric, a későbbi alispán és Budapest főváros első főpolgármestere.

Ez a kétségtelenül magas kultúrájú választmány március 28-iki ülésén Hazucha Feencnek (Kelmenfy László) beadványával foglalkozott, melyben Hazucha, akinek éppen egy héttel azelőtt mutatta be a színház balsikerű alkalmi „tündéri vígjáték”-át a *Haley üstökös vagy Budapest a haladás világában* címmel. A beadvány érdekes, mert részletesen

¹ E névsor nem található sem Székely József, sem Pukánszky Kádár Jolán, sem Rédey Tivadar Színháztörténetében. De nem található a *Nemzeti Színház megnyitása* című munkánkban sem. Benkő Kálmán közismert *Színvilága*, bár utolsó lapjain közli a színház hivatalos szemlézetének teljes névsorát 1837-től 1872-ig, szintén adós marad e névsorral.

² A Nemzetiség Zsebkönyv adataiból sem lehetett megállapítani. Időközben megjelent Pukánszky Kádár Jolán *A Nemzeti Színház százéves története* című nagy munkájának II. kötete *Iratok a Nemzeti Színház történetéhez* alcímmel. Ennek 82. lapján gróf Pálffy Fidéll kancellár felterjesztése a királyhoz 1838. ápr. 12-i kelettel, melyben említés történik a „Censurreferent Stadthaltereyrath Gróf Pongráczról”. Keresztneve itt sincsen megemlítve.

kifejti, mit kell a színházi dramaturgtól elvárni és amit itt mondott, azt a választmány jóváhagyta.

Hazucha kérvénye így szól:

Tekintetes Választmány!

Miután a pesti magyar játékszinen, annak hazafilag buzgó Pártolói által egyre több 's nagyobb eleményekben részesülvén a' közönség, ennek következtében igényei is az előhaladás szerint e' részben nagyobbak és szigorúbbak lesznek: több tekintetben megkívántatává lett e' nemzeti intézet' kiegészítéséhez egy játékszini költőnek járulása; melly meggyőződéstől bátorítatván ezennel mély alázatossággal járulok a' Tekintetes Választmány elébe abbéli folyamodásommal, ha e' hatáskört reám, alulírtra ruházni méltóztatnék; következők levén legfőképen a' miket e' hivattalal járulandóknak tartanék, 's mellyek véghezvitelére magamat a' Tekintetes Választmány' kegyeibe alázatosan ajánlani bátorodom.

1.) Legjövödelmezőbbek a' színházban eddig a' daljátéki előadások levén, szükséges volna a' színháznak egy a' hangászatban jártas íróval birnia, hogy a' külföld' újabb daljátékai, a' magyar színpadoni előadás végett, nyelvünk előhaladásának megfelelő szabatossággal 's azonfelül a' hangászat' kívánalmainak megegyezőleg, fordítottassanak le.

2.) Gyakran fordulnak elő esetek, midőn régibb daljátékok fordításának textusában, valamint a' színművekben is, nyelvbéli javításokat, színre alkalmazásokat, változtatásokat kellene tenni; mi ez esetben mind egy erre rendelt szini költő' foglalatossági közé tartoznék.

3.) Szinte szükségesnek tartanám alázatos véleményem szerint, hogy a' közönség ebbéli várakozásának megfeleltessék a' mostani kor előtt olly nagy kedvességben álló tüneményes játékokban, bohózatokban előforduló dalok alá koronként új textusokat tenni; a' tapasztalás tanítván, hogy nem kis része a' közönségnek illy nemű játékokat gyakran csak azért látogat meg ismételve, hogy ez újdonságokban gyönyörködhessék.

4.) Szinte a' játékszini költő' kötelelességei közé tartoznék, a' repertoireken levő régibb színművek' netán avult és hibás stylusának kijavítása 's érdemesb eredeti valamint remek fordított darabokban az előadásokra felsőbb művészeti tekintetben való felügyelés és mintegy szellemi rendezőség. Összekapcsolthatván e' kötelelességekkel a' Tekintetes Választmánynak adandó mélyen tisztelt rendelései szerint egyéb a' színház körül szükséges foglalatosságok is.

Mely kötelelességekben és foglalatosságokban, ki magamat egészen a' litteraturának szentelém, midőn — mind hangászati járatosságomnál, mind pedig a' német és francia nyelvbéli ösmereteimnél fogva — pontosan és szorgalommal eljárhatni a' Tekintetes Választmány előtt mély tisztelettel ajánlkoznám, bátorodom jelen folyamodásomat benyújtani a' Tekintetes Választmányhoz, 's alázatos kérésemet ujitván maradok

Pesten, martius 26-dikán 1839.

A' Tekintetes Választmánynak
legalázatosabb szolgálja
Hazucha Ferencz

Külzet:

A' Pesti Magyar színházat igazgató
Tekintetes Választmányhoz
alázatos folyamodása
'a bentírtnak.

A kérvényre vezetett elintézés a következő:

Felolvastatott az 1839-ki. Martius 28-án Pesten tartott Színészeti Választmány Üléséb.

További tanácskozás végett a' jövő hó 14ik napján tartandó Választmányi Gyűlés eleibe utasittatik, addig is az Igazgató Ur az ajánlkóval a' fizetés mennyisége iránt értekezzen.

Az itt előre kitűzött választmányi ülés Hazucha ajánlatával nem foglalkozott, mert az egészen elmaradt. A jegyzőkönyvek szerint a legközelebbi ülések csak május hó 12-ik és 29-ik napján tartattak, de ezeken Hazucha ajánlatáról nem esett szó és nem esett szó többé soha.

És két hét sem múlt még el, hogy ismét a választmány elé került egy hasonértelmű kérvény.¹ Kúthy Lajos volt a folyamodó, akinek az előző évben már egy tragédiája megbukott a nemzeti színpadon s egy hónappal ezelőtt egy másik tragédiája felemás sikerrel zajlott le.²

Kúthy bizonyonnyal értesült Hazucha ajánlatáról és értesült a választmány végzéséről, mire sietett még a kitűzött április 14-ike előtt a választmány elé jutni ajánlkózáival.

Az ő kérvény ez:

Tekintetes Szini Igazgató Választmány!

Ifjuságom első kezdetétől fő és előkelő szenvedélyemül fejlék ki lelkemben a' hazaszeretet. Csekély körömben minden kis alkalmat örömmel ragadtam meg ezt tettelegesen kimutatni, 's pályám éppen e' miatt lön akadályozva. — Azonban ezt sem érdememül nem kívánom felhozni, sem alább kifejezett kérelmem' teljesülésére motívumul használni, csak azon benső vágyamat igazolandó említém, melly szerint a' Nemzeti Színház' költőjévé lehetne régi óhajításom: mert igenis érzem, hogy azon körben szilárd szorgalom és tiszta akarat mellett kevés tudománnyal és közép-szerű tehetséggel is menynyt lehet használni. — Azonban, minthogy eddig a' Tekintetes Igazgató Választmány nem látá az Intézet' körülményeivel megegyezőnek a' szinköltői hivatal' felállítását, én oda határozám magamat, hogy majd ha országgyűlésileg kerülend szőnyegre színészetünk' tárgya: Bihar vármegye rendeitől fogom kérni követeink által leendő ajánltatásomat. De most tudományomra esvén a' Tekintetes Választmány' ebbéli intézkedése: van szerencsém mély tisztelem mellett azon alázatos kérelmemet kifejezni, hogyha csekély tehetségemet

¹ 1839 február 23-án.

² *Ariadne* 1839. szept. 24. (egyetlen előadás) és *Fehér és fekete* 1839. febr. 19. (háromszor).

ezen tisztviselésre elégnek, magamat pedig kegyére méltónak találand; becses elválasztás által szerencsétletni, kegyesen méltóztassék. — A hatáskör és munkálkodási nézetek tervével a' Tekintetes Választmány' figyelmét jelenleg szerénytelenségnek tartanám terhelni, ha talán kérésem meghallgattatnék, lesz szerencsém egy a' külföldi színházak' ebbeli intézkedéseihöz 's korunk és publicumunk kívánataihoz alkalmazott tervet bemutatni, mint szinte az évi honorarium eránt nézeteimet közleni.

Minden esetre tisztelettel bátor vagyok fölkérni a' Tekintetes Választmányt, hogy alázatos kérelmem iránti határozatát, háttírásban, vagy kiírt czikk formájában velem közleni Kegyesen szíveskedjék, hogy azt, mint — a' netalán országgyűlésén előterjesztendő foljamodásomat — igazoló oklevelet megtarthassam.

Többire van szerencsém magamat nagybecsű pártfogásába alássan ajánlani, mély tisztelettel maradván

A Tekintetes Szini Igazgató Választmányának

Pesten april 7. 1839

alázatos szolgálja
Kúthy Lajos m. k.

Kívül:

A Tekintetes Szini Igazgató Választmányhoz terjesztett kérelem a bentírtnak.

A beadvány sohasem került a Választmány elé. Valószínűleg megbeszélés formájában úgy intézték el, hogy felhívták Kúthyt, hogy készítse ahhoz pótlólag tervezetet, melyben írja körül, miként képzei el e tisztség munkakörét s e tisztviselő jogait. A mintegy háromhét múltán keletkezett pótlás a következő:

Szini költői hivatalterv.

I. Hivatalos kötelességek.

1.) Az intézet könyv-levél- és műtárát rendben tartani, 's általában minden az intézet' ügyében kelendő szerződések, levelezések 's a' művészeti oldalt tárgyzó határozatok felett pontos naplót és catalogust vezetni.

2.) Minden évben egy (:legalább két felvonásos:) eredeti színművet; 's azon kívül valamely alkalmi, vagy szavalás, felolvasás, 's koncertekben néma ábrázolatokkal elmondás végett szerkesztett költeményt készíteni.

3.) Az akadémia költségén válogatva fordíttatni szokott külföldi színművek közül, a' kor' izlése, közönség' kívánata, 's nemzeti helyzet' és viszonyok' tekintetéből színihatást ígérő műveket előadás végett kijegyezni. — 'S véleményem szerint ezáltal véghetetlenül, többet nyerend az intézet, mintha költője által évenként két három külföldi darabot kívánna fordíttatni; mert alig hihető, hogy egyes ember annyi nyelvismerettel, tapintattal 's válogatási ízléssel bírjon, mint az Akadémia részére fordító tudományos fejek összesen.

4.) A 'repertoireban mind eddig sikerrel megmaradt régiebb külföldi classikumúvek' fordításai közül, a 'kor szelleméhez alkalmazandó változással évenként legalább huszonnégyet kiigazítani 's a' mai művelt előrehaladt nyelv' folyamatához idomítani; mint szinte

5.) mind az eredeti, mind a fordított művekben előforduló idegen szavaknak tiszta, helyes 's az illető nemzetek' szokásához alkalmazott kiejtésére; — a' hazai nyelvnek pedig pontos, grammaticai 's (:a jambusokban irt művekre nézve) a' versek' természetéhez illő szavalására felügyelni.

6.) A paródiák' és bohózatok' szerkezetét (ha az idő szelleme kívánandja) a közönség' tetszése után változtani; 's a' helybeli napirenden levő tréfákat, eseteket, ártatlan híreket mulattatólag beszöni 's ez operák textusát szükség' esetén hangmértékhez igazítani.

7.) Mind az eredeti, mind a' fordított eziművek' első színpadra hozatala alkalmával (a' darabot tárgyazó 's egyik vagy másik szereplő ellenében netalán elmondandó nézetek', észrevételek' előterjesztése végett) a' főpróbákon jelen lenni.

8.) Minden az intézet' ügyében hirlapok útján szükségképen közzéteendő jelentéseket, hirdetményeket 's a' t. szerkeszteni.

II. Hivatalos jogok:

1.) Öt száz pengő forintból álló, 's havi osztályrészekben fizetendő évidij.

2.) Kirekesztőleg az Igazgatóság' befolyása alatt áll; 's az intézet semmi tagjától függést, vagy követelést nem ismer.

3.) Minthogy hivatala (a főpróbáknál jelenléte kivéve) szorgalom mellett rövid távollét esetére nem szenved csonkúlást, az Igazgatóságnál teendő előleges jelentés mellett akár mikor eltávozhatik; úgy mindazonáltal, hogy a' netalán napirenden levő kötelességek teljesülése eránt eleendőleg intézkedjék.

4.) Ha az intézet ügyében kell a fővároson kívül lennie, útiköltsége fedeztetik, 's havi osztályrészét kétszerezve nyeri.

A fent kifejezett kötelességek 's jogok feltételei mellett a' Tekintetes Részvényes-társaság kegyeibe, 's részvevő pártolásába mély tisztelettel ajánlja magát:

Pesten april 30. 1839.

Kúthy Lajos mk.

Kúthy beadványából az látszik, hogy Hazucha ajánlkozása valamely — talán anyagi — okokból nem volt elfogadható s Kúthy, mint Biharvármegye szülötte a bihari követek által óhajtotta a pozsonyi diétán a dramaturg ügyet szőnyegre hozatni, sőt itt óhajtotta magát erre a színház belügyéba tartozó állásra — ajánlatni, ami teljesen szokatlan és lehetetlen gondolat.

De ha megírta is, mégis csak egészen lehetetlennek találta maga is s aztán a választmány jóindulatából kívánt inkább céljához érni, azért

helyezi beadványában kilátásba, hogy annak idején körvonalazni fogja a tisztséggel járó kötelességeket és jogokat...

Nem lévén a Nemzeti Színház levéltára rendezve s éppen azért ez időszert nem hozzáférhető, így nincs módunk arra, hogy megállapítsuk, mi sorsa lett a színházhoz benyújtott kérelemnek. Hinnünk kell, hogy Kúthy felhívást kapott, hogy nyújtsa csak be tervezetét s azt valóban a hó végén meg is tette. De hogy aztán mi lett a szívesen olvasott és társadalmilag is nagyon felkapott Kúthy e beadványának a sorsa, arról semmit sem tudunk. Csak az bizonyos, hogy úgy, mint Hazucha — Kúthy sem lett a Nemzeti Színház dramaturgja.⁷

Közli REXÁ DEZSÓ.

LÉVAY JÓZSEF LEVELE GÖÖZ JÓZSEFHEZ.

Dr. phil. *Gööz József* (1855—1909) — tanár, polgári iskolai igazgató, a pedagógiai irodalomnak ismert nevű, buzgó munkása, 1879 őszén levéllel fordult Léway Józsefhez — ki akkor Borsod vármegye főjegyzője volt — Erdélyi János életére és munkásságára vonatkozó adatokat kérve tőle. Abban az évben jelent meg *Gööznek A természet-philosophiai álláspontok ismertetése és bírálata* című könyve, s valószínűleg ezekkel a kérdésekkel foglalkozva vette tervbe a jeles bölcselet Erdélyi János életrajzának megírását, ami azonban elmaradt. 1877 októberében írt soraira Léway a következő, sok érdekes adalékot tartalmazó levéllel válaszolt:

Tek. *Gööz József* tanár úrnak
tisztelettel

II. kerület
Medve-utca

Budapesten

Tisztelt tanár ur!

Tegnap vett bizalmas levelére sietek a válaszszal. A mint egy részről szívemből örvendek, hogy Ön Erdélyi János működésének tüzetesebb ismertetésével foglalkozik, úgy más részről igen sajnálom, hogy én Önnek ezen céljához hasznavehető adatokkal nem szolgálhatok. Én Erdélyit a forradalom óta ismertem s ez ismeretség barátságággá lett közöltünk, a mint ő Patakon, én pedig itt Miskolczon tanári széket foglaltunk. De érintkezésem nem volt vele oly sűrű, és közeli, hogy éleiratához, jellemzéséhez, vagy írói működéséhez különösebb följegyzésre méltó vonásokat adhatnék. Főképen egyházkerületi gyűlések alkalmával fordult itt meg. Akkor mindig élveztem társaságát. Egyike volt a legkedélyesebb, szeretetre méltó embereknek. Szerette a barátkozást azok körében, a kikhez vonzódott. Szenvedélyes kedvelője a zenének és

⁷ A két igen becses színészettörténeti emléket a Nemzeti Színház levéltára őrzi.